

Een situatie die zeker van de kant van het Sticht zal kunnen worden aangevochten en daarom van Hollandse zijde moet worden bevestigd met de bouw van „ene borch..., groot, wijd ende daertoe starc” op initiatief van de regent Wolfert van Borselen.

Wellicht toch vinden we in een imposant boomgaardcomplex, gelegen in Breeveld nabij de Putkop, achter de grote kromming in de Rijnloop, nabij de hoeve Oud Riethove, ook hiervan de aanzetten terug. Een overmoedige daad ten tijde van de grootste uitbreiding oostwaarts van het Hollands graafschap.

„Het was”, alweer volgens Melis Stoke (zesde boek, vzn 280-287), „aen ’t ende van den lande”. En ik ben hiermee aan het einde van (de samenvatting) van mijn betoog.

De geïnteresseerde toehoorder en lezer neme verder zijn toevlucht tot:

I.H. Gosses (1946), *De vorming van het graafschap Holland*, in: Verspreide Geschriften, pp. 239-344.

S.J. Fockema Andreae (1950), *Aen ’t ende van den lande*, in: Zuid-Hollandse studiën, dl. I pp. 83-94.

J.L. van der Gouw (1963), *Korte geschiedenis van de grenzen van de provincie Zuid-Holland*, in: Provinciaal verslag Zuid-Holland over het jaar 1962, p. 13-55.

en

P.C. Beunder (1986), *Castella en havens, kapellen en hoven, enkele notities over de oudste geschiedenis, de Romeinse keizertijd en de vroege Middeleeuwen in de Rijnstreek rond Alphen a/d Rijn, Zwammerdam, Bodegraven en Woerden*.

Deze uitgave is verkrijgbaar bij de schrijver te Bodegraven en bij uitgeverij De Boer te Nieuwkoop en bij de plaatselijke boekhandel in de regio.

Dit artikel verscheen tevens in het maandblad „Oud-Utrecht”, jg. 61 nr. 1 (januari 1988).

Van „onvermoeide vlijdt ende gedraegene sorge”

Het Groot-Waterschap van Woerden tijdens de doorbraak van de Zeeburg of Diemerdijk nabij Muiden in april 1702

door J.T.C.M. Piepenbrock
en W.R.C. Alkemade

Inleiding

In de nacht van 5 op 6 april 1702 zweepte een zware noordwesterstorm de Zuiderzee op tegen de Zeeburg of Diemerdijk. Deze dijk, ten westen van Muiden, en de Muiderdijk, ten oosten van Muiden, strekken samen van Amsterdam tot voorbij Naarden, waar de heuvels van Gooiland een natuurlijke waterkering vormen. Vooral de Diemerdijk had bij een noordwesterstorm te lijden van de stuwning van de watermassa en de vernietigende, loodrecht op de kustlijn beukende, golfslag.¹

Met name het gedeelte van deze dijk ter hoogte van de kruitmolen was een kwetsbaar punt.² Met een zekere regelmaat vonden hier vrij ernstige doorbraken plaats. Gezien vanaf 1575 noteren wij verder 1589, 1625, 1651 en 1675.³ Van de doorbraak van 1675 is bekend, dat het herstel belangrijke uitgaven van de gewestelijke kas vereiste en aanleiding was voor initiatieven tot het vormen van één krachtig hoogheemraadschap voor de beide dijken, om de dijkzorg te verbeteren. Hoewel deze pogingen mislukten, wordt de dijkzorg vanaf dat moment toch zoveel beter, dat de doorbraak van 1702 de laatste zal zijn.⁴

Plaats van de doorbraak bij Muiden van 1702.
 Fragment van een geniekaart van Ketelaar, nagetekend 1805.

Over een lengte van 73 meter werd de dijk weggeslagen⁵ en weldra nam het brakke water bezit van de eerste polders in Holland en Utrecht.

Deze dijkdoorbraak is ook aan het Groot-Waterschap van Woerden niet onopgemerkt voorbij gegaan. In het archief van het Groot-Waterschap is een grote hoeveelheid stukken te vinden met betrekking tot deze gebeurtenis.⁶

Daarnaast is er in het archief van de polder Breudijk nog een verslag aanwezig waarin een zekere Pieter Leechburch zijn kijk op de werkzaamheden, verricht ter verdediging van het Groot-Waterschap, heeft vastgelegd. Dit verslag van één van de sleutelfiguren bij die verdediging geeft een goede aanvulling op de bescheiden van het Groot-Waterschap.⁷ We krijgen een goed beeld van de wijze waarop dijkgraaf en hoogheemraden optreden in geval van dreigende calamiteiten en ook geven deze en andere bronnen meer duidelijkheid omtrent het functioneren van de dijklegers en de financiële en bestuurlijke afwikkeling van de verdedigingswerkzaamheden.

Donderdag 6 april 1702

Rond één uur 's middags ontvangt Gijsbertus Costerus, secretaris van het Groot-Waterschap, in Woerden bericht, dat nabij Muiden de „Zeedijk” doorgebroken is en dat het Zuiderzeewater zich over de Hollandse en Utrechtse polders dreigt te verspreiden. Costerus aarzelt geen moment en neemt onmiddellijk maatregelen. Bij afwezigheid van dijkgraaf of hoogheemraden beveelt hij de bode van het Groot-Waterschap, Jacobus Craffort, om zich naar Oudendam te begeven, één der noordelijkste en meest bedreigde punten van het grondgebied van het Groot-Waterschap, teneinde aldaar de toestand van de kaden en dijken op te nemen. Zelf verzekert Costerus zich van de medewerking van Cornelis van der Win, de Woerdense schout, die bereid is hem met zijn sjees naar de plaats te brengen, waar de dreiging van het zeewater het grootst is: de noordoosthoek van de polder Gerverscop.

Als zij daar rond twee uur arriveren ontmoeten ze de Woerdense brouwer Frans van der Spil,

waarsman van het kerspel Woerden, en de Utrechtse notaris Pieter Leechburch, waarsman van het kerspel Harmelen. Ook deze heren hebben geruchten vernomen over een doorbraak van de Zeeburg of Diemerdijk, doch weten evenmin als Costerus het fijne van de zaak. Costerus geeft vervolgens Cornelis Kooijman, de bode van het gerecht Indijk, opdracht te paard naar Muiden te rijden om daar meer te weten te komen over de oorzaak en de omvang van de ramp.

In afwachting van de tijding van Kooijman kunnen wij iets vertellen over de waarsmannen. Het Groot-Waterschap kent in die tijd 5 kerspelen: Woerden, Bodegraven, Harmelen, Kamerik en Zegveld. In totaal zijn er tien waarsmannen, twee uit elk kerspel. Ze zijn gekozen door „landgenoten” en burens en voeren namens hen een controlerende taak uit tegenover de dijkgraaf en hoogheemraden. Deze mogen geen omslagen of zware keuren maken zonder voorkennis en consent van de waarsmannen, aan wie ze ook jaarlijks rekening en verantwoording moeten doen. Ze vormen echter geen college met eigen vergaderingen.⁸ Een waarsman is soms ook schout van een gerecht, of secretaris van een polder binnen een kerspel, zoals bijvoorbeeld waarsman Johan de With van Zegveld, die tevens schout was aldaar en Johan van Asperen, waarsman van het kerspel Kamerik en tevens secretaris.

Tegen vijf uur keert Kooijman terug met weinig opbeurende berichten. Hij had bij Loenen al geconstateerd dat de Vecht buiten haar oevers was getreden en bij Vreeland aangekomen, bleek dat hij door het opkomende water niet meer verder kon. Het zeewater kwam onmiskenbaar in de richting van het Groot-Waterschap opzetten.

Costerus acht nu het ogenblik gekomen om zijn superieuren te waarschuwen. Met Van der Win en Van der Spil maakt hij rechtsomkeert naar Woerden, Leechburch in Gerverscop achterlatend. In Woerden aangekomen zendt de nijvere secretaris direct boodschappers naar Willem Hooft, de in Delft wonende dijkgraaf, en naar de hoogheemraden Taets van Amerongen van Natewissh en Van Noordwijk te Utrecht en Cornelis Schaep te Oudewater.

In Oudendam is de bode Craffort inmiddels druk bezig met het treffen van voorbereidingen tot het verstevigen van de bedreigde waterkeringen in het noorden. Gesteund door de schouten van Kamerik-Mijzijde en Kamerik-Teylingens, Melchior van den Bosch en Johan van der Pant, en door de secretaris Johan van Asperen heeft hij het dijkleger van de Kamerikse polders, door de koster van Kamerik, Roeloff Juliaenssen middels het luiden van de klokken, laten oproepen en heeft deze „onder de clockenslach gestelden” aangezet tot het ophogen van de Spengense Meent vanaf de Spengense Hoek tot Oudendam.

Deze gang van zaken wijkt nogal af van de reglementen van het Groot-Waterschap, waar in de Algemene Keur onder andere te lezen staat, dat het dijkleger door dijkgraaf en hoogheemraden wordt opgeroepen en dat wanneer tot het oproepen van het dijkleger is besloten, daarvan onmiddellijk kennis wordt gegeven aan de voorzitters van de in het Groot-Waterschap gelegen polderbesturen, die verplicht zijn zoveel weerbare manschappen op de bepaalde tijd en plaats te zenden als hen gelast is, tot het verrichten van de werkzaamheden die bevolen zullen worden.⁹ Waarschijnlijk kan men in geval van afwezigheid van de dijkgraaf en de hoogheemraden toch besluiten tot het oproepen van het dijkleger als de situatie onverwacht daarom vraagt. De secretaris Costerus zal de bode Craffort volmacht gegeven hebben zondig deze stap te doen. Costerus kan als hoogste in rang ter plaatse op dat moment zulke volmachten geven, kunnen we concluderen.

Opvallend is de taak van de bode. Hij is blijkbaar niet alleen de boodschappenjongen, maar heeft ook de bevoegdheid tot het leiden van operaties tot er mannen van hogere rang aantreden. Of dit in het algemeen tot de taken dan wel kwaliteiten van een bode behoort weten wij niet, maar de bode Craffort geniet in elke geval hier het nodige vertrouwen en kan voldoende gezag laten gelden.

De schout is in de organisatie van het dijkleger gedwongen ingeschakeld. Tegenover het college van dijkgraaf en hoogheemraden staat hij in de positie van ondergeschikte, die bevelen af te wachten en op te volgen heeft. Een rol die weinig bevorderlijk is voor het ontzag voor dit, in de lokale samenleving, zo gewichtige personage. Deze ingrijpende bevelmacht van het college laat zich verklaren uit het militaire karakter van de organisatie van het dijkleger. Met als taak de verdediging van het land tegen

het water, vormt het dijkleger een onderdeel van de landsheerlijke rechten: de uitoefening van de heerban.¹⁰

In het Groot-Waterschap van Woerden vertegenwoordigt de dijkgraaf de landsheer en heeft het recht de vereiste troepen samen te roepen voor de „landweer”. Hij heeft een overzicht van de dijkwachtplichtigen via zogenaamde monstercedullen. Dit zijn lijsten met de namen van mannen tussen de 20 en 60 jaar oud, die ieder bruiker zijn van een huis en ten minste één hectare land in het Groot-Waterschap, en hun vervangers. Daarnaast waren er lijsten van vervangers voor alle personen onder de 20 en boven de 60 jaren en voor allen die ongeschikt zijn voor het verrichten van dijkwerk. De schout is verplicht elk jaar vóór de herfst een monstercedulle van zijn gerecht bij de secretaris van het Groot-Waterschap in te leveren. De manschappen zijn volgens een bepaalde verdeling voorzien van gereedschappen: 1/6 deel met stootijzers, 1/6 met bijlen, hakmessen en rijshaken, 1/6 met dijkkrieken en sporen, 2/6 met spaden en 1/6 met zijeren of beslagen schoppen. De samenstelling van het dijkleger, de aard en duur van zijn diensten en de beloning daarvoor worden bij keur geregeld.¹¹ We keren terug naar Gerverscop. Daar is, zoals we weten, na het vertrek van Costerus, Van der Win en Van der Spil naar Woerden, waarsman Leechburch achtergebleven. Rond half zes 's avonds neemt hij de hoogte van de waterstand in de Gerverscopper wetering op en constateert dat het peil aanzienlijk gestegen is. Ook hij besluit nu voorbereidingen te treffen voor het oproepen van een gedeelte van het Harmelense dijkleger. Hij laat de ingezetenen van de polders Gerverscop en Breudijk weten dat de mannen paraat moeten blijven om bij eventuele calamiteiten 's nachts onmiddellijk te hulp te kunnen schieten; ook geeft hij ze opdracht de volgende dag vroeg in de morgen met spa en ander gereedschap klaar te staan om met name de Hollandse kade bij Gerverscop te verstevigen.

Cornelis de Bruijn, heemraad van Gerverscop, en Hermen van der Bilt, heemraad van de Breudijk, blijven met nog vier man bij Leechburch om de wacht te houden en bij dreiging alarm te slaan. Die avond wordt de waterhoogte nog een aantal keren gemeten en de peilingen bevestigen het bange vermoeden: het water blijft stijgen.

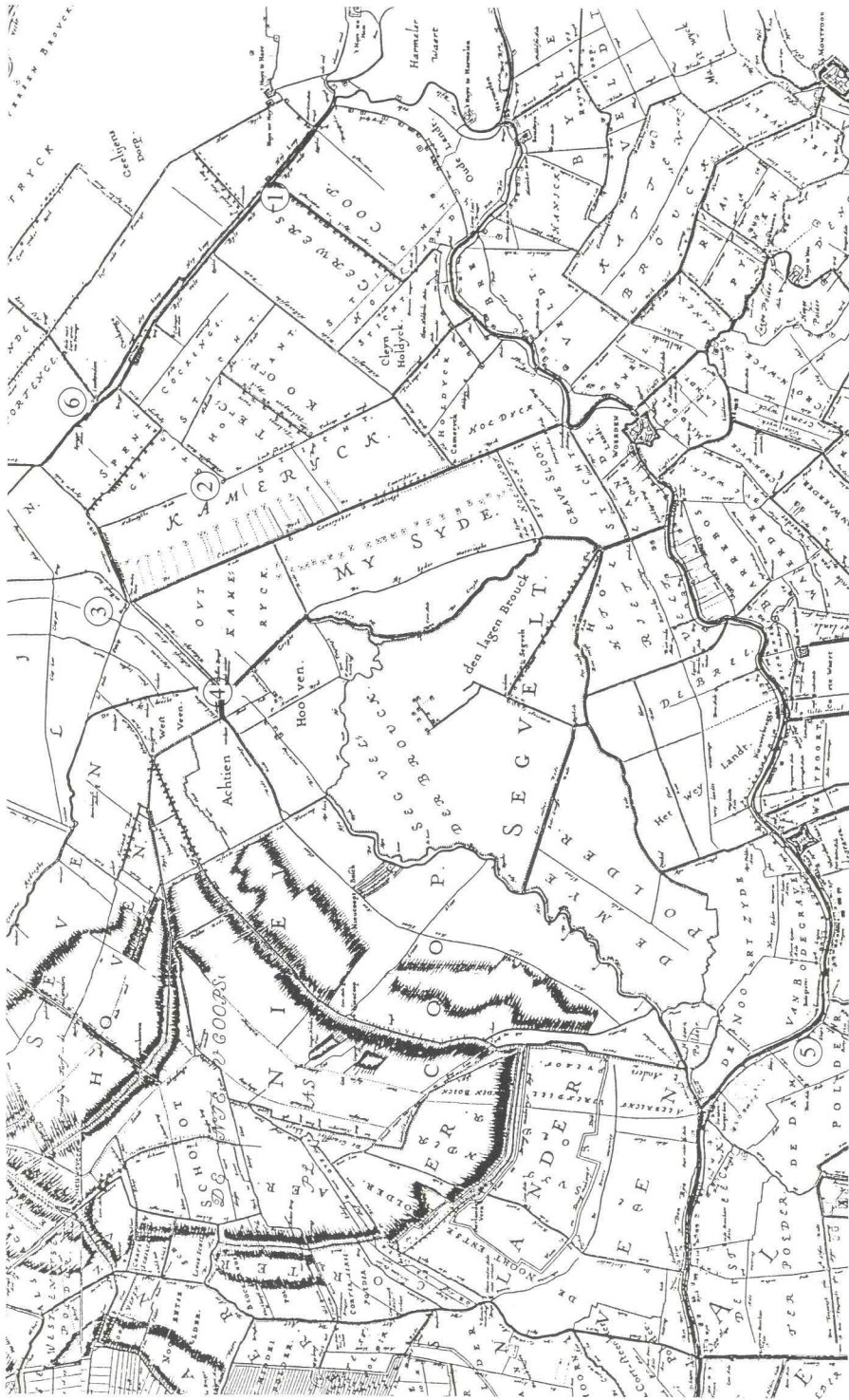
Rond middernacht besluit Leechburch de twee heemraden in de richting van Vreeland te sturen om de situatie aldaar in ogenschouw te nemen en om rapport uit te brengen over het voortgaande opkomen van het zeewater.

Vrijdag 7 april 1702

Vroeg in de morgen vertrekt secretaris Costerus uit Woerden in de richting van Oudendam en vergewist zich van de maatregelen die Craffort daar heeft getroffen. Op de terugweg komt hij bij het dorp Kamerik mr. Cornelis Schaep, baljuw van Oudewater en hoogheemraad van het Groot-Waterschap, tegen, die ook op weg is naar Oudendam om daar het commando over de werkzaamheden op zich te gaan nemen. Kort na Schaep arriveren ook de hoogheemraden Taets van Amerongen en Van Noortwijck te Oudendam. Op initiatief van Schaep wordt besloten ook manschappen te gaan inzetten voor de versteviging van de kade tussen Oudendam en het Woerdense Verlaat alsmede voor de ophoging van de kade in Achttienhoven. Hiertoe worden vervolgens de dijklegers van Zegveld, Zegveldebroek en Achttienhoven opgeroepen onder leiding van Johan de With, schout van Zegveld, en Cornelis van Vlierden, schout van Achttienhoven.

Costerus rijdt intussen via Kamerik en de Kruipin naar Gerverscop, waar Leechburch nadere informatie heeft over de omvang van de watersnoodramp. De door hem rond middernacht uitgezonden heemraden De Bruijn en Van der Bilt zijn 's morgens teruggekeerd met de mededeling dat het water al tot Nieuwersluis gekomen is en dat de meeste landerijen daar al blank staan. De noodzakelijke versteviging en verzwarening van de kaden bij Gerverscop kan nu toch niet langer meer uitgesteld worden.

Als Costerus tegen de middag te Gerverscop verschijnt geeft hij direct bevel tot het verstevigen van de Gerverscopperdijk. Een aantal ingelanden van Breudijk en Gerverscop maakt echter bezwaar: ze beginnen niet voordat ze schriftelijke orders van dijkgraaf en hoogheemraden hebben verkregen. De mannen lijken onvermurwbaar en het draait er op uit dat de arme Leechburch, die nu al bijna 24 uur in

Fragment van de Kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland, uitgegeven in 1746, opnieuw uitgegeven 1969, Alphen aan de Rijn.

- 1. Noord-oosthoek Gerverscop
- 2. Spengense hoek
- 3. Oudendam
- 4. Het Woerdense Verlaat
- 5. Sluis te Bodegraven
- 6. Spengense molen

touw is geweest, te voet via Teccop en Oud-Kamerik, in het gezelschap van de Harmelense timmerman Dirck Claasz. van der Klucht, naar Oudendam moet om van de daar aanwezige hoogheemraden schriftelijke bevestiging te verkrijgen van de opdracht tot het verstevigen van de dijken en kaden nabij Gerverscop.

Als de beide mannen in Oudendam aankomen blijkt de situatie daar in de loop der dag aanzienlijk ernstiger te zijn geworden. Opgejaagd door het steeds stijgende water heeft hoogheemraad Schaep nauwelijks voldoende mankracht om de werkzaamheden aan de kade tussen Achttienhoven en Oudendam te kunnen verrichten. Leechburch ontvangt zijn schriftelijke orders en keert, gearmeerd door hetgeen hij in Oudendam gezien heeft, razendsnel met het koetsje van Cornelis Schaep via Kamerik en de Kruijin naar Gerverscop terug. Daar blijkt secretaris Costerus er toch in geslaagd te zijn de onwillige ingelanden aan het werk te krijgen: de kade achter Gerverscop wordt opgehoogd en Van der Klucht maakt de doorloopgaten in de kade dicht door er planken voor te heien.

Vervolgens wordt Leechburch door Costerus naar Woerden gezonden om aan de aldaar inmiddels gearriveerde dijkgraaf Willem Hooft verslag uit te brengen van de gebeurtenissen in Gerverscop. Costerus blijft daar om het dijkleger aan te voeren en de wacht te organiseren. Abraham Emaus, de herbergier van „Het Wapen van het Waterschap van Woerden” ontvangt Leechburch en brengt hem bij de dijkgraaf, die in conferentie is met de inmiddels van Oudendam teruggekeerde hoogheemraden Schaep, Taets van Amerongen en Van Noortwijck. Terwijl Leechburch zijn rapport uitbrengt komen er nieuwe verontrustende berichten: het water bij Oudendam is circa zes duim, dat bij Gerverscop circa twee duim gestegen en ook de Oude Rijn begint op te komen! Om de overlast van het Rijnwater te ondervangen wordt besloten om de zee- of schotdeuren van de sluis bij Bodegraven aan te hangen. De Rijn komt stroomopwaarts opzetten vanuit het westen! Of dit veroorzaakt wordt doordat de storm het zeewater opstuwt in de monding bij Katwijk, of doordat door de overstroming water uit het noorden, via de Mije, bij Zwammerdam de Rijn overbelast, wordt niet vermeld. De dijkgraaf zelf verklaart zich bereid om met het jacht van het Groot-Waterschap naar Bodegraven te varen om aldaar toezicht te houden op het afsluiten van de sluis. Om elf uur vertrekt hij inderdaad richting Bodegraven. Hoogheemraad Taets gaat terug naar Utrecht, terwijl Van Noortwijck, Schaep en Leechburch in Woerden blijven.

Zaterdag 8 april 1702

Om twee uur 's morgens arriveert Hooft weer in Woerden met de heuglijke mededeling dat het waterpeil in de Oude Rijn weer daalt. Er wordt besloten om die dag alle dijklegers in te schakelen voor bewakings- en onderhoudswerkzaamheden aan de dijken en kaden in het noordoostelijk deel van het Groot-Waterschap. De dijkgraaf en hoogheemraad Schaep zullen de leiding bij Oudendam op zich nemen en beiden vertrekken rond zes uur 's morgens in die richting.

Van Noortwijck en Leechburch rijden omstreeks die tijd naar Gerverscop, waar ze de vermoeide ingelanden van Breudijk en Gerverscop al aan het werk treffen onder leiding van de onvermoeibare Costerus. Van Noortwijck blijft bij de secretaris, terwijl Leechburch doorreist naar zijn woonplaats Utrecht, waar hij Taets van Amerongen zal inlichten over het besluit om alle dijklegers op te roepen. Halverwege de morgen komen vertegenwoordigers van de polders Kockengen en Spengen bij Van Noortwijck en Costerus met het verzoek of ook deze polders „ingesloten” kunnen worden, m.a.w. of de dijken rondom Kockengen en Spengen ook verstevigd en verzaard kunnen worden door manschappen uit het Groot-Waterschap. Hoewel de beide polders niet tot het Groot-Waterschap behoren besluit Van Noortwijck met het verzoek in te stemmen; een extra buffer voor het wassende water is natuurlijk nooit weg.

Diezelfde ochtend worden de ingelanden in alle polders van het Groot-Waterschap opgeroepen om te komen helpen bij de bewaking en de versteviging van de kaden in het noorden en oosten van het Groot-Waterschap. De extra manschappen zijn hard nodig: de arbeiders aan de kaden bij Gerverscop, Oudendam en Achttienhoven moeten afgelost worden en het water komt steeds nader tot de grenzen van het Groot-Waterschap. De polder Het Noordeinde van Portengen begint al langzaam onder water te komen....

Onder leiding van hun waarsmannen komt er al snel en redelijk gedisciplineerd een aantal dijklegers naar de bedreigde plaatsen; als Leechburch 's middags weer in Gerverscop terug is constateert hij dat er op vrijwel alle plaatsen „vars volck” aanwezig is.

Zo werken en waken in de noordoosthoek van Spengen de mannen uit de Woerdense polders Snel, Middelland, 's-Gravensloot, Tournoysveld, Breeveld, Honthorst en Geestdorp onder de Woerdense waarsman Van der Spil. Joostendam en omgeving (achter Kockengen) worden bemand door ingelanden uit Barwoutswaarder, Bekenes, Rietveld, De Bree, Bulwijk en Kromwijk onder de andere Woerdense waarsman, Klaas Ploy. De schout van Spengen en Kockengen bezet met ingezetenen uit die polders de Spengense watermolen, terwijl het dorp Kockengen onder de hoede komt van Gerrit Spruijt, schout van Wulverhorst c.a., met zijn mannen uit Linschoten, Polanen, De Haar, Snelrewaard en Cattenbroek. De ingelanden van Breudijk, Gerverscop en Indijk worden aldaar afgelost door „verse” troepen uit het Oost- en Westeinde van Waarder onder leiding van de waarsmannen Jacob Krijnsz. Romeijn en Cornelis van Dobben. Bij Oudendam krijgt Schaep versterking van dijklegers uit Bodegraven onder hun waarsmannen Cornelis Jansz. Outshoorn en Cornelis Ramp alsmede van ingelanden uit Papekop, Diemerbroek en Lange en Ruige Weide.

Zondag 9 april 1702

Om twee uur 's nachts klinkt plotseling de torenklok van Kockengen. Alarm! De mannen in Gerverscop horen hulpgeroep en al spoedig gaat het gerucht: de kade langs de Bijlevelt is nabij de Spengense molen doorgebroken! Op bevel van Costerus gaan Leechburch en Jacob Romeijn met de mannen uit Waarder naar Kockengen om hulp te bieden bij het terugdringen van het water, terwijl de daardoor openvallende plaatsen in Gerverscop direct ingevuld worden door de ingezetenen van die polder.

Als Leechburch en de zijnen bij Joostendam arriveren blijkt het gevaar al bezworen te zijn. Door krachtig optreden van waarsman Ploy is een gat in de gemeenlandskade dichtgespijkerd en is de watervloed gekeerd.

Bij terugkomst te Gerverscop op de vroege zondagmorgen ontdekt Leechburch dat de achtergebleven hoogheemraad Van Noortwijk intussen op originele wijze een probleem van zijn collega-hoogheemraad Schaep heeft opgelost. Deze had zijn collega een brief geschreven, waarin hij zich beklagt over het gebrek aan manschappen bij Oudendam en waarin hij vraagt of Van Noordwijk een gedeelte van het dijkleger bij Gerverscop naar Oudendam kan sturen. Van Noortwijk kan echter geen man missen, doch hij adviseert Schaep om te proberen in de stad Woerden een aantal pannembakkers te werven, die zouden kunnen helpen bij het klei afgraven ter versteviging van de dijken bij Oudendam.

En dan gebeurt er iets zeer bijzonders. Op een zondagmorgen slaagt men er in — vertering en beloning in het vooruitzicht? — 127 pannembakkers naar Oudendam te krijgen, die vroeg in de middag al aan het spitten geslagen zijn!

De ergste dreiging van het water is dan voorbij. In de loop van de dag wordt zowel te Gerverscop als bij Oudendam een daling van het water in de „tochten” geconstateerd; ook de wind draait en gaat vanuit het zuiden waaien. Die middag inspecteren Van Noortwijk en Leechburch de Gerverscopper kade en de gemeenlandskade langs de Bijlevelt tot aan de Spengense molen, waarbij alles redelijk in orde bevonden wordt. Dijkgraaf Hooft inspecteert terzelfdertijd de kaden tussen Kockengen en Achttienhoven, waar de werkzaamheden nog lang niet voltooid zijn. Ter ondersteuning van de aan deze kade werkende dijklegers worden mannen uit de Bodegraafse polders Weypoort en Zuidzijde naar Oudendam gezonden.

Maandag 10 april 1702

Het drama loopt ten einde. Het water blijft zakken, de wind draait verder. Gijsbert Costerus en Pieter Leechburch, die vanaf het begin aan één stuk door in touw zijn geweest, houden het voor gezien nu het tij gekeerd is. De mannen geven hun commando over aan de Woerdense stadsbode Pieter de Gooyer

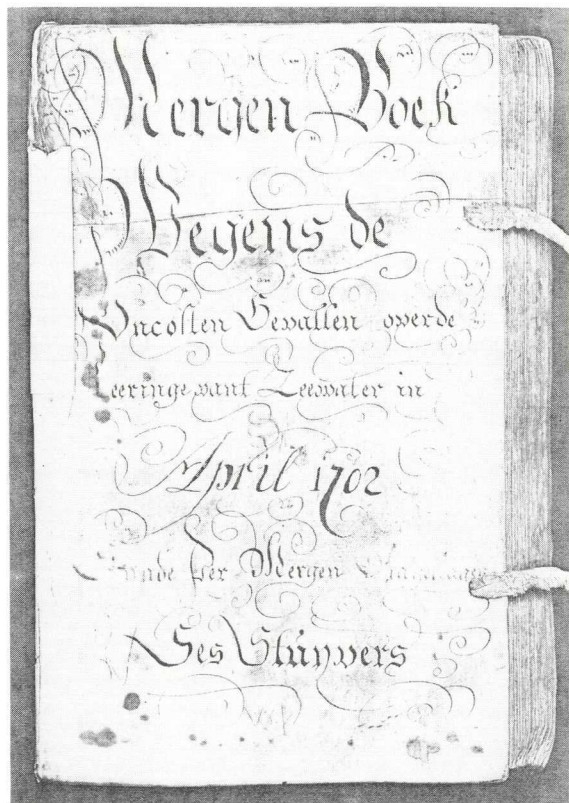
en aan de zoon van de Breudijkse schout Cornelis van Liesvelt. Tegen de middag stappen Costerus en Leechburch ieder in een sjees, nemen afscheid en vertrekken naar Woerden en Utrecht. Het water is gekeerd, het Groot-Waterschap behouden....

Nasleep

In de week die volgde op de hiervoor beschreven gebeurtenissen nam het gevaar voor het Groot-Waterschap snel af. De doorstroming van het water in de Zeeburg of Diemerdijk werd gestuit en hoewel er langs de kaden nog enige dagen dijkbewaking van kracht bleef was er toch niet veel meer te duchten.

De dijklegers werden echter nog niet naar huis gestuurd, want de werkzaamheden aan de dijken tussen Achttienhoven en Spengen gingen onverminderd voort. Men was door deze watersnooddreiging weer eens met de neus op de feiten gedrukt: de waterkeringen waren nog lang niet optimaal. Onder leiding van de dijkgraaf en hoogheemraad Cornelis Schaep werd de versteviging en verbetering van de dijken tussen Achttienhoven en Spengen op 15 april, Paaszaterdag, van het jaar 1702 voltooid. Op woensdag 19 april werd er een schouw gehouden, waarbij de meeste waterkeringen goedgekeurd werden. De waarsmannen van Kamerik en Harmelen kregen echter een vermaning om in de toekomst beter toe te zien op de stevigheid van de kade in hun kerspels.¹² Na afloop van de schouw kregen dijkgraaf en hoogheemraden nog een pluim op hun hoed en werden ze namens alle ingelanden bedankt voor hun „onvermoeijde vlijdt ende gedraegene sorge”.

De vloed van het zeewater was gekeerd, maar weldra kwam een nieuwe stormvloed op het Groot-Waterschap af: een zee van rekeningen, declaraties en onkostennota's voor diverse werkzaamheden, geleverde materialen en geleden schade.¹³ Ook de fabriek-landmeter Willem de Rooij kreeg

„Mergen boek wegens de onkosten gevallen over de keeringe van 't zeewater in April 1702. Ende per mergen omgeslagen, ses stuyvers.”

het druk. Volgens de „akte van meting” van deze gezworen landmeter, gedateerd 22 juli 1702, is er alleen al van buiten het Groot-Waterschap, van de landen gelegen op Westveen bij het Woerdense Verlaat, meer dan 1000 roeden klei afgegraven en met schuiten naar de bedreigde kaden vervoerd. De vergoeding die hiervoor aan de declaranten werd uitgekeerd bedroeg 593 gulden en 4 stuivers.

Aan arbeidsloon voor timmerlieden en door hen geleverde materialen was men ruim 525 gulden kwijt. De pannenbakkers, die blijkens de rekening van 9 tot en met 11 april hebben gewerkt in twee elkaar aflossende groepen, kregen per persoon gemiddeld 1 gulden en 10 stuivers. Een aantal zonen van pannenbakkers, die, hoewel eigenlijk wat jong voor deze zware arbeid, toch een tijd hebben meegewerkt, kreeg per persoon 15 stuivers. De sluiswachter van het Woerdense Verlaat kreeg een vergoeding voor het doorschutten van de schuiten met aarde, de sluiswachter van Bodegraven voor het plaatsen van de schotdeuren. Dertien bodes hebben de communicatielijnen verzorgd tussen het crisiscentrum van dijkgraaf en hoogheemraden in de herberg „Het Wapen van het Waterschap van Woerden” en de mannen op de kaden. De herbergiers dienden rekeningen in van alle verteringen. (Er stonden herbergen aan de Oudendam, aan het einde van Gerverscop, aan de Joostendam, aan het Woerdense Verlaat, in Kamerik, in Kockengen, in Barwoutswaarder en naast het al genoemde „Wapen” nog één in Woerden).

In totaal wordt er voor 1720 gulden en 5 stuivers gedeclareerd, waarvan alleen al 685 gulden en 11 stuivers voor verteringen en consumpties in „Het Wapen van het Waterschap van Woerden”, door de dijkgraaf, hoogheemraden, waarsmannen „ende alle gevolgen ende aencleven van dien.” De dijkgraaf ontving aan vacatiën en voor het gebruik van zijn paarden en rijtuigen een somma van 340 gulden, de heemraden elk 100 gulden voor hun vacatiën, de waarsmannen elk tien gulden voor 3 convocatiën: één voor approbatie van het handelen van het college van dijkgraaf en hoogheemraden, één voor het vaststellen van de extra-ordinaire omslag en één voor het controleren van de rekening. Met deze en nog vele andere posten beliep de rekening 5683 gulden, 6 stuivers en 6 penningen. De hoogheemraad David de Wildt, als kameraar belast met de financiële administratie, stelde voor om ter dekking van deze extra-ordinaire kosten een aparte heffing op te leggen aan alle landeigenaren in het Groot-Waterschap ten bedrage van 6 stuivers per morgen land. Op 28 juni 1702 werd hiertoe inderdaad besloten.¹⁴ Op 8 februari 1703 werd de rekening van de extra-ordinaire kosten ten gevolge van de dijkdoorbraak bij Muiden vastgesteld en daarmee kwam een definitief einde aan een roerige episode uit de geschiedenis van het Groot-Waterschap van Woerden.

Noten:

1. Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* (Gorinchem, 1839-1851), dl. 4., 95-98.
2. Afschrift van een geniekaart van Pieter Adriaanszn. Ketelaar van rond 1805, ARA.
Het origineel is gemaakt tussen 1770 en 1781 op schaal 1: 14400. Zie Koeman, C., *Geschiedenis van de kartografie van Nederland* (Alphen aan de Rijn, 1983), 165.
3. Fockema Andreae, S.J., *Schets van Zuid-Hollandse watersnoden in vroeger tijd*, Zuid-Hollandse Studiën deel III (Voorburg 1953), 16-20. De geniekaart vermeldt 1598 als datum, Van der Aa 1589. Fockema Andreae neemt helemaal geen overstroming op één van beide data. Overigens geeft hij als datum van de doorbraak 15 april 1702, hetgeen wordt tegengesproken door de gegevens in de archiefstukken.
4. Fockema Andreae, *Schets van Zuid-Hollandse watersnoden*, 19.
5. Van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek*, 96.
6. Archief Groot-Waterschap, afd. D loket 42 nr. 3.
7. Archief waterschap Breudijk, vl. inv.nr. 4.
8. Teixeira de Mattos, L.F., *De waterkeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland* ('s-Gravenhage 1908), dl. II, 21-22, 784.
9. Teixeira de Mattos, *De waterkeringen*, dl. II, 798.
10. Beekman, A.A., *Het dijk- en waterschapsrecht in Nederland vóór 1795* ('s-Gravenhage, 1907), 373-375.
11. Teixeira de Mattos, *De waterkeringen*, dl. II, 798.
12. Een afschrift van de brief is te vinden in het verslag van het Groot-Waterschap; zie noot 6.
13. Zie noot 6.
14. Archief Groot-Waterschap, afd. B nr. 143.